

THE CHURCH AT WAR

Studies in Church History 20.

(London, 1983. 472 o.)

A kötet az angol Ecclesiastical History Society (Egyháztörténelmi Társulat) 21. és 22. ülésén elhangzott előadásokat tartalmazza. Az előadások az egyház és a háború viszonyát elemzik.

R. A. Markus Szent Ágostonnak az igazságos háborúról szóló elméletéről szól. A keresztény pacifizmus már Ágoston működése előtt visszaszorulóban volt. A 390-es években Theodosius császár harcait a keresztények nagy része mind igazságos háborúknak tartotta. E felfogásnál Ágoston „pacifistább” volt, számára a háború tragikus szükségszerűség — ha más megoldás nincs, el kell fogadni —, de nem akarta Theodosius háborúit vallásos tartalommal megtölteni azzal, hogy valamennyit igazságos háborúnak nevezze.

Janet L. Nelson az egyház XI. századi katonai teljesítményeiről ír. A frank püspökök és apátok vazallusaikból (részben férfirokonaikból) és saját házukban „táplált” harcosaikból állították ki hadi kontingenseiket. E házi harcosokra az egyháznagyok jövedelmük kétötödét is ráköltötték. Csapataik jelentős erejűek lehettek, mert egy egyházi író (Hinkmar) szükségesnek tartja megjegyezni, hogy a püspök katonai csapata ne legyen nagyobb 50 főnél, ha egyházmegyéjét látogatja. Angliában és Itáliában az egyház katonai szolgálata hasonló volt, mint a frank birodalomban. Az egyház hadakozása a IX. században még defenzív.

A X. században Galliában és Itáliában összeomlik a frank állam s megmarad egy harcos klérus, a feudális világi urak kegyére bízva. De a IX. századi hadakozó egyházból sok minden megmaradt és tovább élt a keresztesháborúk koráig.

G. A. Loud a normann Dél-Itália egyházának katonai kérdéseit veszi vizsgálat alá. Itália bizánci uralom alatt álló területein és a déli longobárd hercegségekben az egyházak nem hadakoztak kötelezőszerűen. A normannok vezeték be a vazallitást és a hűbérbirtokot, de az egyházakat nem kötelezik hadi kontingensek kiállítására. Ez nem jelenti, hogy az egyházaknak nem volt katonai erejük; voltak váraik és lovas csapataik, nem is csekélyek. Gizo apát 1124-ben állítólag 4000 fegyverest mozgósított a monostor bizonyos földjeinek visszaszerzésére. Több püspök a normannok ellen harcolva esett el a bizánciak oldalán. Az 1140-

es évektől már több egyháznak vannak katonai kötelezettségei.

Elisabeth M. Hallam két olyan monostorról ír, melyek keresztény királyok más keresztény királyok elleni győzelmének emlékére jöttek létre: az angliai Battle Abbey Hódító Vilmos 1066-os hastingsi győzelme emlékére s a franciaországi Notre Dame La Victoire II. Fülöp Ágost francia király 1214-es bouvinesi győzelme emlékére.

Christopher J. Holdsworth az egyház és háború viszonyának alakulását elemzi a XII. században. Az egyháznagyok e korszakban azért kaptak birtokokat, hogy azok jövedelméből fegyvereket állítsanak ki. A személyesen hadakozó püspökök Franciaországban nem voltak többségben, de ha hadakoztak, nem hibáztatták őket.

Colin Morris cikkéből megismerhetjük a XII—XIII. századi kereszties háborús propaganda módszereit: a prédikációkat, jelvényeket, énekeket. A kereszties propaganda a régi egyházmegyei szervezeten kívül folyt: a ciszterci szerzetesek és a reguláris kanonokok jóvoltából. A propaganda hatóságát fokozta, hogy az egyházi hatóságok nem ellenőrizték szigorúan.

Elizabeth Siberry megállapítja, hogy 1095 és 1274 között a misszionáriusok és a kereszties vitézek nem ellenfelei voltak egymásnak, hanem szövetségesei. A kolduló rendek a missziók mellett a kereszties eszmének is fő propagálói; a hittérítők általában nem ellenzik a kereszties háborúkat.

Diana M. Webb tanulmányából megtudjuk, hogy az itáliai városok háborúkat „szent háborúk”-nak nevezték, akár egyszerűen egymás között, akár guelf-ghibellin vonatkozásban harcoltak. Egyes szenteket tiszteltek, mint városaik védőjét, s hadi sikereiket összefüggésbe hozták az égi hatalmak segítségével. Arra viszont nem voltak hajlandók, hogy a pápák parancsára indítsanak háborút, vagy felhívásukra tartózkodjanak a hadakozástól.

Roy M. Haines cikke John Stratford canterbury-i érseknek a háborúra vonatkozó nézeteit ismerteti.

A. K. McHardy az angol klérusnak a száz-éves háborúban vitt szerepéről ír. Az angol

papság igen nagy részt vállalt a háború támogatásából. Közvetlen katonai akcióban ritkán vettek részt, de fontos szerepük volt a hadszervezésben, a háború pénzügyi adminisztrációjában. A hadszíntéren részben ezt végezték, részben mint tábori papok tevékenykedtek.

Diana Wood cikke VI. Kelemen pápának a százéves háborúval kapcsolatos álláspontját ismerteti.

R. N. Swanson írása Pierre d'Ailly tervét elemzi a nyugati egyházszakadás katonai erővel történő megoldására.

Rendkívül érdekes *Henry Kainen* tanulmánya, mely a spanyol egyház erőszakos vonásaival foglalkozik az 1450 és 1720 közötti időszakban. A püspökök harciassága természetes volt, ezt nem is kifogásolta senki. Néhány szélsőséges esetet is megismerhetünk. Ezen túl az erőszak alsóbb szinten is szóhoz jut, például a misszionáriusok körében.

A spanyol papok és szerzetesek száma igen nagy volt a XVI. század végén 66 000 fő (az apácákat nem számítva, ezek 25 000-en voltak) — 8 millió lakosból. Morális és intellektuális szintjük azonban alacsony — a társadalom minden mozgásában részt vettek, annak minden bűnét átvették. Előfordul, hogy egy pap az oltár előtt, mise közben veri meg egyik hívét. A spanyol klérus lényegesen erőszakosabb, mint a többi európai országoké. Az érem másik oldala, hogy a spanyol klérus aktívan kiáll a boszorkányüldözés ellen, azt minimálisra szorítva vissza, az inkvizíció által kivégzett személyek száma pedig a XVI—XVII. században évi átlagban csak 2 fő.

Auke Jelsma cikke a hollandiai reformáció 1562 és 1574 közötti álláspontját ismerteti a háborúról.

D. Naphtine és *W. A. Speck* az anglikán egyház háborús nézeteit vizsgálja 1660 és 1763 között.

Françoise Deconinck-Brossard az 1745-ös jakobita felkeléssel kapcsolatos angol egyházi álláspontokról szól.

Deryck Lovegrove a francia forradalom és Napóleon angol egyházi megítélését elemzi.

A középkor és kora újkor hosszú militáns időszaka után (csak egyik-másik eretnekmozgalom volt a középkorban pacifista, mint *Peter Billernek* a waldensekről szóló tanulmányából láthatjuk), a napóleoni háborúk vége felé Angliában némi egyházi pacifizmus is jelentkezik. Az 1857-es indiai felkelés elnyomását viszont az anglikánok és a nonkonformisták többsége egyaránt erkölcsösnek találta.

Peter Parish az amerikai egyházaknak a rab-szolgasággal és a polgárháborúval kapcsolatos álláspontját ismerteti.

R. F. G. Holmes az ulsteri protestáns harci szellem kialakulását és megerősödését vizsgálja.

Több tanulmány foglalkozik az angol egyházak tevékenységével az első világháború idején. (*David M. Thompson, Clyde Brinfield, Brian Taylor*) — *Martin Ceadel* a két világháború korszakának angliai keresztény pacifizmusáról szól. A pacifisták helyeselték Chamberlain engedékeny politikáját, s még 1940-ben is azt vallották, hogy nagyobb bűn Hitler ellen harcolni, mint engedni hódító szándékának. Hatásuk szerencsére nem volt nagy, talán mert egyáltalán nem üldözték őket. Az elvi katonai szolgáltatmegtágadók száma a háború alatt 2,2%-ról 0,2%-ra csökkent, de ezek közül csak 1500 volt a keresztény pacifista. A keresztény pacifisták száma a második világháború óta sem növekedett lényegesen.

Stuart Mews egy 1940-es rövid életű angliai katolikus mozgalmat ismerteti: a „szellem kardja” nevű, mellyel a Hitler elleni háborúban a katolikus-protestáns összefogást akarták erősíteni Angliában.

Gavin White Franciaország 1940-es vereségének vallási-egyházi következményeiről ír. A vereség után Franciaországban — rövid életű — vallásos fellendülés mutatkozott. Angliában, mely nem szenvedett vereséget, ilyen nem mutatható ki.

Terence Ranger a katolikus, anglikán és amerikai metodista misszionáriusok zimbabwei helyzetét és tevékenységét írja le 1970 és 1980 között, a gerillaháború során.

Borosy András